

אחים: דרמה בחמש מערכות

שמו של משה מופיע בכל הפרשות בחומשים שמות, ויקרא ובמדבר. רק מפרשה אחת ברצף הזוה הוא נעדר: פרשתנו. משה רבנו, גדול הנביאים ומשחרר האומה, יורד מהבמה לפרשה אחת. המוקד עובר לאהרן שבמקומות אחרים נמצא לפעמים ברקע, כמעין משנה למשה. חילופים אלה הולמים את פרשתנו, שרוב רובה מוקדש לתפקיד שמשה לא מילא, לבד מתקופה קצרה: כוהן בכלל וכוהן גדול בפרט. למורשת הכהונה מקום חשוב ביהדות. אך האם בפרשה המתמקדת בה חייב שמו של משה להיעלם לגמרי? והרי בפרשות בספר ויקרא, שעניינן אף הוא עבודת הכהנים, משה נזכר תמיד. שמא יש משמעות נוספת להיעדרו של משה מפרשתנו?

המפרשים הציעו מגוון תשובות לכך.¹ אחת מהן מתבססת על מאורע מראשית מנהיגותו של משה: מפגשו עם אלוהים בסנה הבווער. משה הביע שם שוב ושוב היסוס ליטול על עצמו את השליחות להוציא את העם ממצרים. בסוף ביקש, "שְׁלַח נָא בְּיָדִי תִשְׁלַח", כלומר שלח משהו אחר. זהו, כביכול, היסוס אחד יותר מדי:

וַיַּחַר אֶף ה' בְּמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר, "הֲלֹא אֶהְרֵן אֲחִיךָ הַלֵּוִי, יִדְעָתִי כִּי דִבֶּר יְדַבֵּר הוּא, וְגַם הִנֵּה הוּא יֵצֵא לְקִרְאָתְךָ וְרֹאֶךָ וְשָׁמַח בְּלִבּוֹ. וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו וְשָׁמַתְּ אֶת הַדְּבָרִים

בְּפִי, וְאַנְכִי אֶהְיֶה עִם פִּיךָ וְעִם פִּיהוּ וְהוֹרִיתִי אֶתְכֶם אֶת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂוּן" (שמות ד', יג-טו).

אדם שמוצע לו ליטול את ההנהגה והוא מהסס ומסרב פעם או פעמיים, היסוסו הוא אות לענווה. אך אם הוא ממשיך ומסרב, ואם המבקש הוא ה' בכבודו ובעצמו, כעסו של ה' עלול להתעורר, כפי שקרה כאן. חז"ל, במדרש המבוא במסכת זבחים בתלמוד², נחלקו בשאלה אם לאותו חרון אף של ה' על משה היו השלכות מעשיות. רבי שמעון בר יוחאי סבר שכן, וזאת על סמך דיוק בלשון הפסוק שציטטנו: דברי ה' למשה מתחילים באזכור "אֶהְרֵן אֲחִיךָ הַלֵּוִי". הדבר, הוא אומר, מלמד שמלכתחילה כוונת ה' הייתה שאהרן יישאר לוי ואילו משה הוא שייעשה כוהן. עתה, כעונש למשה על הססנותו, הועבר התפקיד לאהרן. על יסוד מדרש זה מציע בעל הטורים, בפירושו לתורה, את הסברו (אחד מתוך שניים) להיעדרו של משה מהפרשה:

זו הפרשה מדברת בטכסיסי כהונה, וממשה היתה הכהונה הגדולה לצאת, אלא על ידי שסירב לילך בשליחות המקום נטלה ממנו ונתנה לאהרן. לכן לא נזכר שמו של משה בפרשה זו מפני עגמת נפשו.

לצד הפירושים הללו אפשר להציע עוד אחד, המעלה מסר עקרוני יותר. אחד הנושאים החוזרים בספר בראשית הוא יריבות האחים. הסיפור מסופר, באריכות גדלה והולכת, על ארבע יריבויות: אלו שבין קין להבל, בין יצחק לישמעאל בין יעקב לעשו ובין יוסף לאחיו.

סדרת הסיפורים הללו מבטאת מהלך הבולט במיוחד כאשר משווים בין הסופים שלהם. סיפור קין והבל נגמר ברצח, רצח-

אח. יצחק וישמעאל נפרדים. אומנם, לימים הם נפגשים שוב, כפי שהתורה מספרת שקרה בהלוויית אביהם. אפשר לשער שהם התפייסו, אף כי הדבר מבצבץ רק מבין השורות ונאמר במפורש רק במדרש. יעקב ועשו נפגשו, התחבקו והלכו איש איש לדרכו. יוסף ואחיו התפייסו וחיו בשלום, ויוסף סיפק להם מזון, נחלה והגנה.

לסיפור זה המתגלגל לאורך ספר בראשית השלכות רבות חשיבות. האחוה, אחת משלוש מילות המפתח במהפכה הצרפתית, איננה דבר פשוט וקל. לא פעם, יחסי אחים טעונים טינה והתנגדות. אך בהדרגה, דור אחר דור, לומדים האחים שיש דרך אחרת.

ספר בראשית נגמר כאן, אבל זה לא סוף הסיפור. כי לדרמה יש מערכה חמישית: היחסים בין משה לאהרן. כאן, לראשונה, אין רמז ליריבות אחים.³ האחים פועלים בצוותא מרגע שהוטלה עליהם השליחות להוציא את בני ישראל מארץ מצרים. הם פונים אל העם ביחד. הם עומדים יחד לפני פרעה. יחד עם עושים אותות ומופתים. הם מנהיגים את העם במדבר במשותף. לראשונה מתפקדים אחים כצוות, ומשלימים זה את זה בשלום בכישוריהם השונים, באופיים השונה ובתפקידיהם השונים.

השותפות ביניהם היא מאפיין קבוע של הסיפור. אך ברגעים מסוימים היא מובלטת במיוחד. את הראשון כבר הזכרנו. ה' אומר למשה שאהרן "יֵצֵא לְקִרְאָתְךָ וְרָאָה וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ". איזה חידוש מרענן לעומת המפגשים המתוחים בין אחים הזכורים לנו מחומש בראשית! שמחתו של אהרן למפגש עם אחיו אינה מוכנת מאליה. לא היינו מתפלאים אם המצב היה הפוך. הרי אהרן ומשה לא גדלו יחד. משה גדל בארמון פרעה, ואהרן אצל יוכבד ועמרם.

הם גם לא חוו יחד את סבלותיהם של בני ישראל. משה ברח למדיין לאחר שהרג את המצרי שהיכה איש עברי. ועוד: משה, האח הצעיר, הוא אשר נתמנה למנהיג. בסיפורים קודמים בתורה, כאשר אח צעיר זכה בעמדה מועדפת פרצו קנאה ואיבה. למרות כל זאת, אהרן שמח והתרגש לפגוש את אחיו הצעיר. "וַיֹּאמֶר ה' אֶל אֶהְרֹן, 'לֵךְ לְקִרְאֵת מֹשֶׁה הַמִּדְבָּרָה'. וַיֵּלֶךְ, וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים, וַיִּשָּׁק לוֹ" (שמות ד', כז).

אזכור שני, מסקן במיוחד, נמצא בתחילת פרשת וארא, בפסוקים המדברים על מוצאם של משה ואהרן.

וַיִּקַּח עֶמְרָם אֶת יוֹכָבֵד דֹּתוֹ לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת אֶהְרֹן וְאֶת מֹשֶׁה וּשְׁנֵי חַיֵּי עֶמְרָם שְׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמֵאֶת שָׁנָה... הוּא אֶהְרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר ה' לָהֶם, "הוֹצִיאוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל צְבָאתָם". הֵם הַמְּדַבְּרִים אֶל פְּרַעֲה מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיֵּא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם; הוּא מֹשֶׁה וְאֶהְרֹן (שמות ו, כ; כו-כז).

החזרה "הוא אהרן ומשה... הוא משה ואהרן" מתמיהה מאוד. אם לא די בעצם החזרה, המיותרת לכאורה, מתמיה גם היפוך סדר השמות – תחילה אהרן קודם למשה, ולבסוף משה קודם לאהרן.⁴ ומשונה מכול השימוש בכינוי הגוף "הוא" בדיבור על שני אנשים, במקום "הם". הרי התורה עצמה, באותם פסוקים שציטטנו לעיל, בין שני הביטויים האלה, אומרת על משה ואהרן "הם המדברים אל פרעה".

כל המוזרויות הללו רומזות, כך נראה, לאותו עניין: שנוצרה זהות בין משה לאהרן, והם היו, כביכול, לאדם אחד. לא הייתה ביניהם היררכיה: לפעמים שמו של אהרן קודם ולפעמים שמו

של משה. חז"ל פיתחו רעיון זה על יסוד הפסוק "חֶסֶד וְאֶמֶת נִפְגְּשׁוּ צָדֵק וְשָׁלוֹם נִשְׁקָו" (תהילים פה, יא): "חסד זה אהרן... ואמת זה משה... צדק זה משה... ושלום זה אהרן".⁵ לכל זיהוי כזה מצמידים שם חכמינו פסוק סמך המעיד על כך, אך גם בלי להידרש לפסוקים הזיהוי בין משה לאמת וצדק ובין אהרן לשלום וחסד מתחבר לנו מיד לכל הידוע לנו מן התורה על מעשיהם ואופיים. משה ואהרן היו בעלי מזג שונה ותפקידים שונים. משה היה איש האמת, אהרן איש השלום. בלי אמת אי אפשר להעמיד חזון שישמש השראה לעם. אבל בלי שלום פנימי לא יהיה עם להעמיד לו חזון.

אהרן ומשה היו נחוצים שניהם. גם תפקידיהם, כוהן ונביא, נמצאו במתח יצירתי. הם פעלו שכם אל שכם, וכל אחד מהם כיבד את כישוריו הייחודיים של אחיו. כפי שממשיך אותו מדרש ואומר: "יִשְׁשַׁק לוֹ" – זה שמח בגדולתו של זה וזה שמח בגדולתו של זה".

מדרש נוסף משלים את התמונה – והוא מקשר בין המפגש של משה ואהרן שהזכרנו לעיל לבין בגדי הכהונה האמורים בפרשת השבוע שלנו, ובפרט האפוד עם האורים והתומים שעליו: "וַיֵּרָא אֶל שְׁמַח בְּלָבוֹ" (שמות ד, יד) – אמר רבי שמעון בר רבי יוסי: הלב ששמח בגדולת אחיו ילבש אורים ותומים, שנאמר וְהָיוּ עַל לֵב אֶהְרֹן (שמות כח, ל).⁶ האורים-ותומים שימשו לקבלת השראה והדרכה אלוהית – מעין מקבילה כוהנית לנבואה.⁷ בזכותם, לא הייתה לאהרן סיבה לקנא באחיו הנביא: ה' אומר את דברו למשה בנבואה, ולאהרן – באורים ותומים.

"איזהו מכובד? המכבד את הבריות".⁸ משה ואהרן כיבדו איש את אחיו, השאירו מקום זה לזה ושמחו איש בתפקידו של

אחיו ובסוג ההשראה האלוהית שקיבל. אהרן, שלא קינא באחיו הקטן שזכה בהנהגה, זכה בתמורה לכך להיות גיבורה הבלעדי של פרשתנו, ואף זכה שמשה נצטווה לעשות לו את בגדיו בעצמו: "וַעֲשִׂיתָ בְּגָדֵי קָדֶשׁ לְאַהֲרֹן אָחִיךָ לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת" (שמות כח, ב); הציווי ניתן למשה אף כי שמו אינו נזכר. גם בימינו, בבית הכנסת, הכוהנים צאצאי אהרן הם הנקראים ראשונים לעלייה לקריאה בתורה – הלא היא תורת משה.

בסיפורם של משה ואהרן, המערכה החמישית בדרמת האחים של התורה, מגיעה סוף סוף האחוה אל פסגתה. לכך מכון משורר תהילים בפייטו על אהרן ומדי הכהונה, המכונים כאן 'מידות': "הִנֵּה מָה טוֹב וּמָה נָעִים שִׁבְתָּ אֲחִים גַּם יָחַד! פֶּשֶׁמֶן הַטּוֹב עַל הָרֹאשׁ יֵרֵד עַל הַזָּקֵן, זָקֵן אֶהְרֹן שִׁיֵּרֵד עַל פִּי מְדוּתָיו" (תהילים קלג, ב-ג). בזכות אהרן והכבוד שהוא חלק למשה יושבים אחים יחד בטוב ובנועם.

- 1 ראו מבחר תשובות בשיחתנו לפרשת תצווה "כוהנים ונביאים". יונתן זקס, שיג ושיח: קריאות חדשות בפרשת השבוע, מאנגלית: צור ארליך, ירושלים: מגיד, 2017, כרך א: בראשית, שמות, עמ' 232-236.
- 2 זבחים קב ע"ב.
- 3 יריבות מסוימת צצה בפרשת האישיה הכושית (במדבר י"ב) אך היחסים הוסדרו מהרה בענותנותו של משה.
- 4 בתוספתא נאמר על כך: "מלמד ששקולין זה כזה". תוספתא כריתות ד, ז.
- 5 שמות רבה ה, א.
- 6 שמות רבה ג, יז.
- 7 על פי הרמב"ן היו כתובים עליהם אותיות שמו (או שמותיו) של הקב"ה, וכאשר היו שואלים באורים ותומים היו חלק מהאותיות הללו מאירות, והכוהן הגדול ידע לפענח את המסר.
- 8 משנה אבות ד, א.